

מבט על, גיליון 600, 31 באוגוסט 2014

עוד נפגע במלחמת עזה השלישית: יחסי ישראל-ארצות הברית

עודד ערן

מלחמות בין ישראל לשכנותיה כמו גם מאמצים להשכנת שלום ביניהן, מעלים דרך קבע את מפלס המתיחות ביחסי ישראל עם ארצות הברית. המלחמות מציבות את ארצות הברית בפני הדילמות הנובעות מהאמונה של ישראל הזכות להגן על עצמה מול מספר הקרבות ובמיוחד נשים וילדים שלא היו מעורבים ישירות בטרור. בראיית ארצות הברית, יש מקום ואף צורך לבקר את השימוש בכוח כנגד יעדים אזרחיים. כל תהליכי השלום בעבר חשפו את חילוקי הדעות בין ההנהגות המדיניות של שתי המדינות בכמה סוגיות יסוד ובוודאי בנושא הטריטוריאלי. מאז טבע מזכיר המדינה ויליאם רוג'רס, בדצמבר 1969, את המשפט "גבולות 1967 עם שינויים בלתי משמעותיים" לא השתנתה עמדת הממשל האמריקאי בנושא זה וספק רב אם היא תשתנה בעתיד. יש לכן להניח שהנושא הטריטוריאלי, המקפל בתוכו גם את שאלת ההתנחלויות וירושלים, יישאר מוקד לחיכוך.

מדיניות "הבית הלבן" בנושא התהליך המדיני בין ישראל והפלסטינים בתקופת הכהונה הראשונה של הנשיא אובמה וכישלון המאמץ המדיני בן תשעת החודשים של מזכיר המדינה קרי בשנים 2013 – 2014 רק הבליטו את השסע הזה. פקידים אמריקאים בכירים לא הסתירו את העובדה, כי הם תולים את עיקר האשמה לכישלון המאמץ המדיני בראש הממשלה נתניהו.

מלחמת עזה השלישית הוסיפה ממד חדש של מתיחות ביחסים – במיוחד ברמת המנהיגות. הדלפת מסמכים, האשמות אישיות שהוטחו מחד במזכיר המדינה ג'ון קרי ומאידך בנתניהו ואפילו עיכוב קצר מועד של משלוח נשק מארצות הברית לישראל, יצרו את אחת מנקודות השפל העמוקות ביחסים (אף אם הדיווחים בעיתונות לא הציגו תמונה מלאה על רמת התאום, כולל זה שבין נתניהו וקרי עצמם). אפשר להבין את העדפתה של ישראל להעניק את שרביט ניהול המשא ומתן על הפסקת האש לאחר מבצע צוק איתן בעזה בידי מצרים, שכן בידה כלי השפעה על הנהגת חמאס. אפשר גם להבין את שביעות הרצון הבלתי מוסתרת של ההנהגה הישראלית מהקואליציה הסמויה שנקמה בין מדינות באזור, ובתוכן ישראל, סביב החשש מהתחזקות של תנועות דתיות קנאיות (ראה דברי ראש הממשלה במסיבת העיתונאים ב-27 באוגוסט 2014). אבל תהיה זו שגיאה אסטרטגית להניח שברית לא כתובה כזו יכולה להתקיים לאורך זמן ובוודאי אם הסכסוך הישראלי-פלסטיני נותר ללא פתרון.

גם אם ארצות הברית מצויה בתהליך של צמצום נוכחות במזרח התיכון, אין לישראל אלטרנטיבה מדינית-ביטחונית לארצות הברית. העובדה שארצות הברית מממנת לישראל את מרבית הרכש הצבאי וחלק ניכר מפיתוחן של מערכות נשק שונות, היא אולי הפחות חשובה ביחסי שתי המדינות. מערכת היחסים הביטחונית עם ארצות הברית מעניקה לישראל נגישות קבועה למערכת פיתוח ויצור הנשק המתקדם ביותר שאין לו תחליף. מבחינה מדינית לא ניתן להשלים מהלכים מדיניים, בין אם חיוביים מבחינתה של ישראל ובין אם כאלו המיועדים להוות סנקציה נגדה, ללא מעורבות ארצות הברית. ללא ווטו אמריקאי במועצת הביטחון של האו"ם, הייתה ישראל עומדת בפני צעדים חריפים של הקהילה הבינלאומית ועל אף מורת הרוח, המוחצנת והמוקצנת של ישראל בסוגיית הוויתורים לאיראן מצד אלו המנהלות את המשא ומתן וביניהן ארצות הברית, האחרונה היא עדיין הבלם האפקטיבי ביותר של תכנית הגרעין האיראנית.

מכאן שעל ישראל להיזהר מלמתוח את יחסיה עם הממשל האמריקאי ולהימנע מצעדים שאינם עולים בקנה אחד עם האינטרסים המובהקים של ארצות הברית. הסדרת המצב המדיני-ביטחוני בין ישראל ועזה הוא אינטרס בקטגוריה זו. ברור שמצרים היא שחקן מרכזי בסוגיה זו אבל מצרים לא תוכל להוביל את המאמץ הפיננסי ששיקום עזה יצריך והיא לא תוכל, בכוחות עצמה, לסייע ביצירת מערכת שלטונית חדשה בעזה, שנשענת בעקב על המערכת השלטונית הפלסטינית ברמאללה. הסדרה בעזה עם סיכוי סביר של שרידות לאורך זמן תחייב התקדמות בתהליך המדיני בין ישראל והפלסטינים. מעורבות אמריקאית בתהליך חיונית, הן בתפקיד המתווך, המקובל יותר מהמתווכים האחרים והן כחסם ליוזמות אזוריות – בינלאומיות,

העלולות לפגוע בישראל. לניסיון להמליך את אבו מאזן בעזה אין סיכוי גדול מלכתחילה, אבל הוא בוודאי לא יצלח ללא שיהיה ברור לאבו מאזן, לפלסטינים בכלל ולעזתים בפרט, מה הוא היתרון שלו ושל דרכו המדינית על פני האלטרנטיבה שמציג חמאס. ארצות הברית צריכה לנסות ולמנף את המצב שנוצר אחרי 50 ימי הלחימה בעזה תוך ניצול השינויים שחלו בחודשים מאז הסתיים בכישלון הניסיון הקודם באפריק השנה. ארצות הברית ועמה שני השותפים הראשיים לתהליך, ישראל והרשות הפלסטינית, צריכים ללמוד מן הניסיון הקודם. מרטין אינדיק, שניהל את צוות המשא ומתן האמריקאי עד לפני שבועות ספורים, ציטט באחרונה את אלברט איינשטיין, שאמר, כי אי-שפיות היא לחזור שוב ושוב על אותה פעולה ולצפות לתוצאות שונות. יש לקוות שכל הצדדים הפנימו את המשמעות של כישלון הניסיון להגיע לפתרון כולל לכל בעיות היסוד במהלך ולא בשלבים וצעדי ביניים, שמתחברים בשלב מאוחר יותר לפתרון שתי מדינות לשני עמים. גישת השלבויות לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני תאפשר לשלב את עזה בפתרון זה, שהרי אין הבדל מהותי מבחינה משפטית-מדינית ביטחונית בין נמל בעזה לבין שדה תעופה פלסטיני בגדה. קרוב לוודאי ששניהם יתאפשרו רק בשלבים האחרונים של המסע לפתרון מלא ובר-קיימא של הסכסוך.

בין השינויים בחודשים האחרונים שעשויים לסייע לחידוש המשא ומתן על בסיס כזה נמצאת השתלטותו של ארגון דאע"ש על שטחים נרחבים במרחב הסורי-עיראקי והסכנה שהוא יחדור גם למרחב הקרוב יותר לגבולותיה המזרחיים של ישראל. נוכחות גורם עוין נטול עכבות ובלמים כדאע"ש במרחב הקרוב לישראל ואי היציבות שהוא כבר יצר ועלול להמשיך ולייצר בעתיד, מחייבים חשיבה והערכה מחדש של שאלת הגבולות המזרחיים של ישראל גם אם הפתרון ארוך הטווח אינו בהכרח ריבונית ישראלית. מבחינה זו ברור שפתרון מדורג ושלבי מאפשר את הגמישות הנדרשת, כדי לבחון ולעדכן את ההתקדמות לקראת מימוש מלא של פתרון שתי המדינות לשני עמים לאור השינויים המתרחשים באזור.

על אף המגמה האמריקאית של צמצום הנוכחות במזרח התיכון, גם בווינגטון מבינים, כי התעלמות מוחלטת מן הסכנה הקיומית שמציב דאע"ש למשטרים מתונים באזור מנוגדת לאינטרס האמריקאי – גם בהגדרה המצומצמת של אינטרס זה. המשך הנוכחות האמריקאית הוא גם אינטרס ישראלי. על אף החיכוכים הצורמים סביב מלחמת עזה השלישית, צריכה ישראל להעדיף הובלה, ולו מאחור, של ארצות הברית בתהליכים המדיניים בין ישראל והפלסטינים.

פסגה ישראלית-אמריקאית בדרג נשיא-ראש ממשלה היא צורך מיידי. חייבות להבחן בה הסוגיות המרכזיות, האזוריות והבילטרליות וחייבים להיבחן בה פתרונות אפשריים ומותאמים למציאות החדשה באזור. ראש ממשלת ישראל יעשה טוב אם ינקוט ביוזמה לכינוסה של פסגה כזו, המתחייבת, ולו משום הצורך לשמר מערכת יחסים תקינה עם הממשל האמריקאי ולמנוע את הסחף ביחסים אלו.